

BAŠTINA ČOVJEČANSTVA - ODRŽANJE, KORIŠTENJE I STVARANJE

Sažetak: Autori polaze od teze da je baština (*heritage*) zajedničko dobro (*common goods*) lokalne zajednice, društva i čovječanstva pa zahtijeva i zajedničku brigu. Baština obvezuje pojedinca i zajednicu na očuvanje, razumno korištenje i upravljanje. Može se govoriti o dvjema glavnim razinama - *lokalnoj* (nacionalnoj) i *globalnoj* (svjetskoj) baštini. Općenito razlikujemo *prirodnu* i *kulturnu* (stvorenu) baštinu. Postoje tipologije koje globalna zajednička dobra dijele na tri kategorije: (1) globalni prirodni sustavi (*natural global commons*) – primjerice klima, ozonski omotač; (2) globalni antropogeni sustavi (*human-made global*) – znanstvene činjenice, norme, transnacionalne strukture (npr. internet); i (3) globalni rezultati politike (*global policy outcomes*) – primjerice mir, stabilnost, financijska stabilnost, zdravlje, jednakost, pravda itd. Nekoć se baštinilo samo na razini lokalne zajednice, a danas globalne zajednice. S globalizacijom baštinimo i dio od drugih, a oni od nas. Baština tako postaje predmet zajedničkih interesa lokalnih zajednica, društava i međunarodne zajednice, čime nastaju i neki problemi zajedničke baštine: *održanje, upravljanje, pristupačnost dobrima* (korištenje). Seljačka društva kolektivno su održavala naslijeđena zajednička dobra, a koristila se i upravljala njima putem tradicijskih norma, dogovora (pravilima – statutima). Globalna zajednička dobra predmet su međunarodnih interesa i odnosa pa je ključna međunarodna *kooperacija* (međunarodni ugovori). S obzirom na različit stupanj razvijenosti (tehnologije), globalna baština postaje sve više ograničeno dobro, predmet iskorištavanja, svačije-i-ničije dobro, što ide u korist najrazvijenijim zemljama. Za baštinu kao zajedničko dobro potrebno je vezivati načelo *neisključenosti* (pristupačnosti) i *nerivaliteta* (nekonkurencije).

Ključne riječi: *baština, zajedničko naslijeđe čovječanstva, globalna zajednička dobra, stvorena dobra*

Baština je ljudsko bogatstvo, pravo današnjih, obveza prema prošlim i dužnost prema novim generacijama!

1. UVODNO

Pitanje očuvanja i zaštite čovjekove baštine uključuje različite aspekte kao što su kulturni, ekonomski, pravni, socijalni, etnološki, etički itd., pa se njome i bave različite znanosti. Baština pretpostavlja *mir* prema prirodi i *snošljivost* prema drugim kulturama (društvima), što nije uvijek slučaj. Nastaje u dugoročnom povijesnom kontekstu u kojemu se oblikuju kulturni okoliši te stvaraju materijalna i duhovna kulturna dobra. Današnje doba koje se može nazvati *antropocen* veoma je proturječna suvremenost u kojoj nastaju uništavanja i nova stvaranja. Iako to doba neki autori lociraju isključivo u doba modernizacije i snažne industrijalizacije u posljednjim dvama stoljećima (Crutzen, 2002.), može ga se shvatiti i kao razdoblje koje traje od početka čovjekove kulturne povijesti, tj. kao proces različitih čovjekovih intervencija u prirodni okoliš i kulturu.

U suvremenom dobu postaje aktualno pitanje očuvanja baštine iz dvaju temeljnih razloga. S jedne strane, proces globalizacije i homogenizacije kultura na civilizacijskoj razini stvara ideologiju globalizma i potiče vrijednosti civilizacijskog razvoja (*kulturna entropija*). S druge strane, u tom procesu sve je veća čovjekova intervencija u prirodu (*biotička entropija*). Čovjekovi planetarni utjecaji stvaraju otpore razaranju lokalnih kultura te se oblikuje svijest o *identitetu* i vrijednosti lokalnog. To je veoma značajan poticaj širenju svijesti o vrijednosti i održanju *raznolikosti*. O tome povijesno svjedoče kulturne baštine u različitim društvima. Tako je nastala današnja proturječna svijest o uvjetima čovjekove prirodne i kulturne baštine na razini čovječanstva: podržavanje globalizacije kao odraza modernizacije i razvoja i podržavanje svijesti o kolektivnom identitetu.

U vrednovanju i aktivnostima različitosti, nasuprot uniformnosti, jednoobraznosti i homogenosti, javljaju se, prema nekim autorima (Rifkin, 2005.), “pokreti”. Pokreti se šire kao odgovor na sve veću ugroženost prirodne i kulturne baštine. Oni su oblik svijesti o raznolikosti, očuvanja raznolikosti i zahtjev za pristup toj baštini. Jer “gubitak pristupa bogatoj kulturnoj raznolikosti tisuću godina življenog iskustva bio bi u budućnosti razoren za našu sposobnost preživljavanja i napredovanja jednako kao i gubitak preostale biološke raznolikosti” (Rifkin, 2005.:332). To su pokret za zaštitu *raznolikosti prirodne baštine* i pokret za zaštitu *kulturne baštine i njezine raznolikosti*. “Kulturna raznolikost je, dakle, poput biološke raznolikosti. Ako se sve bogatstvo kulturne raznolikosti ljudskih iskustava širom svijeta bude eksploatiralo za kratkoročnu dobit u komercijalnoj sferi i ako se kulturi ne dozvoli da se reciklira i obnovi, ekonomija će izgubiti veliku rezervu ljudskih iskustava, koja su materijal kulturne proizvodnje” (Rifkin, 2005.:310).

Očuvanje raznolikosti prirode trajni je problem društva i sadašnjih generacija jer je ona: (a) osnova života; (b) element sociokulturnog identiteta; i (c) problem znanosti (antropologija, etnologija, ekologija, povijest itd.). Kako bi se postigao

taj cilj, smatra Rifkin, potrebno je zblizavanje tih dvaju pokreta. To ne znači zblizavanje organizacija, nego integralno poimanje baštine kao prirodne i kulturne.

Veoma je važno shvatiti da se ukupna baština (kulturna i prirodna) može baštiniti na više razina: *lokalnoj*, *nacionalnoj* (regionalnoj) i *globalnoj* razini. Na tim razinama mogu se konkretno istraživati i primjenjivati mjere zaštite baštine. No, jednako tako treba imati na umu da se neki dijelovi tih razina isprepliću u konkretnom povijesnom nastajanju i nasljeđivanju baštine. Razlog tomu interferencija je sadržaja pojedinih razina. Pogotovo danas, kada pojedinac teoretski (a i praktično) živi na svim trima dimenzijama, što omogućava uključenost u elektroničke mreže.

Ipak, ovdje nastaje stanoviti paradoks. On se sastoji u tome da pojedincu u velikim urbanim sredinama (za koje bismo pretpostavili da su uključene i u globalnu razinu) može biti nedostupna neka baština ako nema pristup globalnim mrežama.

2. ŠTO JE BAŠTINA?

Baštiniti znači naslijediti nešto od nekoga, kao pojedinac, kolektiv (društvo) ili čovječanstvo. Netko nam je morao nešto ostaviti kako bismo to baštinili. Baština nastaje interakcijom kulture i prirode, čovjekovih aktivnosti i materijalnog supstrata u cilju aktualnog opstanka ljudi u nekom vremenu i na nekom prostoru. Ljudsko stvaranje obilježeno je utjecajem različitih kultura i kulturnih tradicija koje se odražavaju na našu baštinu. Taj ljudski proizvod i njihova ostavština naša je baština. Najčešća je asocijacija povezana s riječju baština pozitivan i vrijedan sadržaj. Nitko ne govori da je baštinio, primjerice, dugove, nego da ih je *naslijedio*. Reći će da je *baštinio* imanje, kapital, dragocjenosti i sl. S obzirom na stav autora u radu da postoji i negativno baštinjenje, upotrebljava se termin naslijediti, nasljeđivanje, nasljedstvo.

U baštini razlikujemo *prirodna* i *stvorena* (materijalna i nematerijalna, socijalna i duhovna) dobra. *Prirodna baština* prirodno su nastala dobra (različiti geotopi, monumenti prirode, mora, prašume itd.) koja oblikuju naš suvremeni krajobraz. *Kulturna baština* dobra su nastala ljudskom intervencijom u prirodi (kulturni okoliš, krajobraz) i graditeljsko naslijeđe.

Baština je društveno, zajedničko dobro lokalne, nacionalne ili globalne zajednice. Višedimenzionalna je: po svom nastanku pripada *prošlosti*, po uporabi *sadašnjosti* i po logici kontinuiteta ljudske kulture pripada *budućnosti* društva. Ako kulturnu baštinu shvatimo kao djelovanje ljudskog duha, primjećujemo da se ne razvija vremenski linearno, nego da na različitim zemljopisnim prostorima nastaju slične kulturne tvorevine (piramide, brojalica, ralo itd.) pa se u razvojnom smislu može govoriti o specifičnim okolnostima nastanka kulturnih tvorevina, odnosno djelovanja ljudskog duha.

Kulturnoj baštini pripisujemo niz obilježja, među kojima i ova:

1. *Dinamična, povijesna i kumulativna* je kategorija. Na nekom prostoru nastaje tijekom povijesti, dograđuje se ljudskom kreativnošću potaknutom okolnostima života i tijekom vremena šire se njezini sadržaji i nadograđuju.

2. *Vremenita* je, što znači da se procjenjuje vrijednom u jednom, a ne vrijednom u drugom dobu. Neki materijalni proizvodi postaju čovjeku nedovoljno korisni pa ih zamjenjuje nekim novima i uporabljivijima. Tako se može pratiti i tehnološki razvoj na nekom prostoru ili u određenoj kulturi. Kulturna interakcija omogućava primjenu iskustava drugih kultura.

3. *Kontinuitet* je u lokalnoj tradiciji koja se tijekom vremena mijenja na principu *selektivnog* vrednovanja. Uporabljivi proizvodi materijalne kulture održavali su u dugim razdobljima. Promjene u ruralnim društvima bile su veoma spore i primjetne tek u više generacija. Slično je i s nematerijalnom kulturom (običaji, rukotvorine, ples, pjesme).

4. *Pozitivno je i negativno naslijeđe*. Govor o baštini najčešće podrazumijeva shvaćanje baštine kao *pozitivnog naslijeđa*. Naime, radi se o onome naslijeđu koje se održalo i koje je danas za lokalnu zajednicu, društvo ili svijet aktualna i potencijalna vrijednost. To je vrijednost u smislu uporabe i vrijednost u smislu obilježja kolektivnog identiteta. U prirodnoj baštini riječ je o naslijeđu prirodnog i kulturnog okoliša koji predstavljaju okolnost korištenja prirodnih i izgrađenih prostora, ili novu mogućnost čovjekove intervencije u graditeljstvu ili drugim aktivnostima (primjerice turizam). Pozitivno naslijeđe uključuje, dakle, prirodni okoliš (vrijednost pojedinih fenomena – spilje, riječni tokovi, razvedenost obale, krajobrazi itd.) i kulturne proizvode. Odnosi se na današnju i buduću uporabu i zaštitu.

Treba istaći da postoji i *negativno naslijeđe*. To je sve ono naslijeđe ranijih kultura i generacija, pa i današnjih, koje opterećuje život u današnjici i sutrašnjici, a koje se obično ne naziva baština. O njemu se ne govori kao o našoj baštini, iako i to baštinimo. Dok nam prvo (pozitivno) naslijeđe omogućava bolji život, nove mogućnosti, nastavak ukupne kulturne evolucije i opcije u životnim stilovima, drugo (negativno) naslijeđe na različite načine opterećuje, a neko od njih opterećuje i buduće generacije.

Pod negativnim naslijeđem podrazumijevamo sve ono (materijalno, socijalno i duhovno) za što bismo željeli da ga nema i da ga nije bilo. Najkraće rečeno, odnosi se na zagađenost prirode i okoliša, razrušene povijesne građevine i gradove, zlorabljenje znanstvenih spoznaja i tehnologija u društvu i okolišu, korištenje baštine u ideološke svrhe itd.

To znači da u kulturnoj evoluciji, pa i promjenama na lokalnoj ili nacionalnoj razini, postoje pozitivne i negativne tekovine. I jedne i druge dio su kulture pa ako govorimo o baštini, treba imati na umu da nasljeđujemo oboje. Tijekom vremena dijelovi pozitivnog kao i negativnog naslijeđa selekcijom su nestali, ali

su nastajali novi. Baštinjenje na kolektivnoj razini nalikuje baštinjenju u obitelji: nasljeđujete od roditelja neka dobra (primjerice kuću ili druge vrijednosti), ali nasljeđujete i neke loše posljedice (primjerice dugove).

3. ŠTO JE GLOBALNA BAŠTINA?

Kao u lokalnim ili nacionalnim okvirima, tako postoji prirodna i kulturna svjetska, odnosno globalna baština. To je ona treća (uz lokalnu, nacionalnu) razina društvenosti života i nasljeđivanja. Ona se smatra globalnim zajedničkim naslijeđem (*common heritage of humankind*), tj. naslijeđem globalnih zajedničkih dobara (*global common goods*). Radi se o svemu što je prirodno nastalo, a što se danas procjenjuje kao vrijedno te vrijedno za budućnost, kao i o kulturnim i umjetničkim tvorevinama te znanstvenim činjenicama koje su ljudi stvorili tijekom povijesti. One po definiciji globalne baštine pripadaju svim ljudima na svijetu kao njihovo naslijeđe od prethodnih generacija i kultura.

Poznato je da su mnoga globalna dobra ugrožena. Klima se mijenja, otvorena su mora nezaštićena, povećava se zagađivanje zraka, izumiru brojne vrste itd. Tim se problemima bave i međunarodne organizacije, poglavito u sklopu aktivnosti OUN-a. Ugrožena su, s jedne strane, nedovoljno aktivnom proekološkom politikom, a, s druge strane, razvojem industrijskog društva, odnosno globalnim širenjem modela liberalnog kapitalizma koji kao pokretačku osnovu i cilj ima isključivo profit.

Globalno dobro treba se temeljiti na načelima *neisključenosti* i *nerivaliteta*. To znači da svako društvo (država) treba imati pravo pristupa korištenju tih dobara za svoje potrebe. Pitanje neisključenosti kao načelan stav koji pozicionira sva društva u jednak položaj ne jamči im ipak jednaku učinkovitost u pristupu. Države i međunarodne korporacije imaju razvijeniju tehnologiju pa im je olakšano korištenje globalnih zajedničkih dobara (primjerice, lova u moru). Zaštita globalnih prirodnih dobara zahtijeva zajedničku politiku prema tim dobrima (korištenju i zaštiti). To znači da rivalitet (konkurencija u eksploataciji), uvjetovan tehnološkim i financijskim prednostima i drugim oblicima raspoložive moći, nije dugoročno prihvatljiv.

Osim podjele na kulturnu i prirodnu te materijalnu i nematerijalnu baštinu, postoje i neke druge tipologije globalnih dobara (Kaul, Grunberg, Stern, 1999.). U spomenutoj tipologiji razlikuju se tri skupine globalnih dobara kao zajedničkog naslijeđa čovječanstva, ali i problema s kojima se danas kao nasljednici suočavamo, s kojima živimo i kojima se na različite načine koristimo:

(a) *globalni prirodni sustavi* (*natural global commons*): klima, ozonski omotač itd. To su svi prirodni uvjeti koji omogućavaju život na zemlji i razvoj društava pa zahtijevaju posebnu pozornost svjetske zajednice.

Problem u ovoj skupini je pretjerano zagađivanje i iskorištavanje (*overuse*). Međunarodne konvencije nisu dovoljno učinkovite da spriječe daljnju eskalaciju neodgovornog odnosa prema ovoj skupini prirodnog naslijeđa;

(b) *antropogeni sustavi (human-made global)*: znanstvene činjenice, norme, internet itd. To su proizvodi kojima bi se trebalo koristiti cijelo čovječanstvo. Naravno da su tehnološki razvijene zemlje u prednosti uporabe, stoga je vidljiva svjetska diferencijacija razvijeni - nerazvijeni.

Problem je u nedostatnosti političkih izazova (*underuse*) koji bi regulirali i učinili dostupnijim te civilizacijske tekovine. Međunarodna politika često djeluje petrificirajuće i otežavajuće, a ne razvijajuće za nerazvijene zemlje. Općenito rečeno, politika se ili nedovoljno koristi ili se koristi samo nekima u korist;

(c) *rezultati međunarodne politike (global policy outcomes)*: zdravlje, mir, financijska stabilnost, jednakost, pravda. Postoje stečevine svakog od tih dobara, ali njihova se uporaba često različito distribuira i tumači.

Problem je u nedovoljnoj ponudi kolektivnog djelovanja (*undersupply*). Interesi su parcijalni i međusobno sučeljeni, što stvara nove konflikte u prostoru korištenja globalnih zajedničkih dobara.

Kao što vidimo, postoji veliko globalno zajedničko naslijeđe prirodnih dobara i stvorenih dobara što su svima na raspolaganju. Na tim zajedničkim dobrima moguć je daljnji razvoj kultura i civilizacije u cjelini, što omogućava njihovo bogatstvo i raznolikost. No, problem je negativno naslijeđe – ograničavanje pristupa tim dobrima svima, odnosno onima “drugima”, elektronička kontrola drugih u svakodnevicu i špijuniranje potencijalnih konkurenata itd., što potiče diferenciranje u korištenju tih dobara. Pitanje je u čijoj su nadležnosti globalna zajednička dobra. Ne postoji jedan korisnik pa ni jedan “ovlašteni upravitelj” tih zemaljskih dobara.

4. RAZLIČITI ASPEKTI ANALIZE

4.1. Baština i tradicija

Već je nebrojeno puta opetovana teza da je hrvatsko društvo obilježeno tradicijskom kulturom, bogatstvom *prirodnih fenomena* i *kulturnih lokaliteta*. To nije neka hipotetska veličina, nego su to činjenice koje mogu potvrditi različite znanosti.

Kao tradicijsko društvo ono je *reproduktivno* s nepromijenjenom prirodom i okolišem. Reproductivnost proizlazi iz karaktera toga društva koje nije oblikovalo svoju budućnost po nekom obrascu ili modelu razvoja, nego je nastojalo vlastitom održanju, uglavnom putem obnavljanja struktura društva i odnosa društva prema okolišu i unutarnjoj dinamici te sustavom vrijednosti kao regulacijskim mehanizmima. Na taj su se način održavale i kulturna ali i prirodna baština u lokalnim tradicijama kao i njihova bogata raznolikost. Nestajanjem toga tipa

društva, odnosno tradicijskog segmenta, nestaje i njegova reproduktivnost. Tradicijsko društvo (kod nas poznato kao seljačko društvo) u procesu modernizacije, naročito nakon 60-ih godina, intenzivno se raspadalo i postoji još samo u ostacima – na periferiji i u folkloriziranoj tradiciji.

Držimo da je tradicija bogatstvo raznolikosti koja se održala zbog obnavljanja društvenog života. Ona ne pripada prošlosti u kojoj je desetljećima (i stoljećima) nastajala, već je “sačuvani napredak, napredak je dalje vođena tradicija” (Weizsäcker, 1988.). Vrijednost tradicijske kulture nije u njezinoj prošlosti, nego u aktualnosti kao svjedoka vremenitosti kulture i života.

Baština je rezultat *narodnog* stvaranja, ali i proizvod *elita* društva. Zato se može razlikovati narodna baština kao stvaralaštvo puka, pojedinaca iz naroda – *kultura sela* i elitna kultura, odnosno kultura viših društvenih slojeva – *kultura grada*. Od srednjeg vijeka do industrijalizacije i nastanka industrijskih gradova plemstvo je živjelo u zatvorenom krugu plemićkih slojeva, iako je fizički, teritorijalno živjelo i u ruralnim prostorima. Narodna je kultura ostala uglavnom na lokalnim razinama, dok je “viša kultura” povezana s urbanim životom i utjecajem takve kulture iz drugih dijelova kulturnog okruženja. Potonja je bila često “nerazumljiva” običnom puku koji je svirao gusle i igrao kolo dok se u dvorcima i palačama čuo klavir i plesao menuet ili valcer. Tako se održavala i reproducirala naša ukupna baština pod širim kulturnim utjecajem formirajući vlastite lokalne tradicije (autohtone i kumulativne). Sličan proces zbivao se i u drugim predindustrijskim društvima u Europi s raznolikim tradicijama – narodnim, pučkim (“nižim”) i plemićkim, odnosno građanskim (“višim”) kulturama.

Jedna od pretpostavaka takva razmatranja teza je da je *tradicija kontinuirana kulturna produkcija* i da *bez tradicije nema baštine*, odnosno da bez tradicije nema nastanka struktura (materijalnih i nematerijalnih) koje vrednujemo kao baštinu (na različitim razinama). U kontekstu teme o baštini i tradiciji može se postaviti pitanje: postoji li jedna globalna ili više globalnih tradicija, a time i baština? Držimo da još uvijek ne postoji globalna kultura/tradicija jer ne postoji jedan svijet/kultura kao, primjerice, “moderni svijet”, već više “modernih svjetova”. Pojam globalno može se shvatiti kao veliki prostori dijelova svijeta. Primjerice, europski, latinoamerički, afrički i slično, a može se shvatiti i kao prostor u svjetskim dimenzijama, odnosno civilizacijskim.

4.2. Baština i sociokulturni identitet

Hrvatsko je društvo *povijesno slojevito*. Istodobno je predmoderno i moderno. U njemu nalazimo oba povijesna sloja. Prvi je karakterističniji za manje razvijena i ruralna područja, a drugi za urbane sredine, iako se o svakoj od tih sredina mogu naći elementi (obaju društava) – predmodernosti i modernosti. Ta činjenica znači da naročito u kulturnoj baštini društvo baštini rezultate rada mnogih generacija.

U literaturi se govori o dvama shvaćanjima sociokulturnog identiteta: o objektivističkom (esencijalističkom) i subjektivističkom. *Esencijalističko* shvaćanje polazi od nekih objektivnih obilježja (teritorij, tradicijska kultura, religija, nacija, jezik), a *subjektivističko* shvaćanje ističe *važnost osjećaja pripadanja*. Drugi je pristup obrađen u empirijskom istraživanju o identitetu u Hrvatskoj koje je provedeno 2004. i 2010. godine (Cifrić, 2008.; Cifrić, Trako Poljak, Klasnić, 2013.). Prirodna i kulturna baština obilježavaju identitet društva i nekih lokalnih sredina te potvrđuju kulturnu slojevitost hrvatskog društva. Naravno, identitet nije samo *autohtoni* kontinuirani razvoj lokaliteta, regija i cijeloga društva nego u sebi (naravno na nacionalnoj razini) uključuje i utjecaje drugih kulturnih tradicija koje zajedno tvore *kumulativnu* kulturnu baštinu.

Kada se govori o globalnom naslijeđu, pitanje je može li se govoriti i o *globalnom sociokulturnom identitetu*. Držimo da je takva teza upitna s obzirom na prirodne i kulturne raznolikosti na Zemlji. Čini se, dakle, da ne postoji globalni *sociokulturni ni globalni prirodni* identitet. *Prirodna* (okoliš) i *kulturna* baština elementi su identiteta uglavnom na lokalnoj i nacionalnoj razini. Identitarnost se često konstruira na temelju selekcije obilježja u nekom prostoru. Na ovim razinama moguće je utvrditi različite utjecaje koji djeluju kao sastavnice njihova identiteta.

4.3. Baština i suverenitet

Postoje različiti oblici ili aspekti suvereniteta: politički, kulturni, ekonomski, energetska itd. Svaki od njih ukazuje na neki aspekt samostalnosti lokalnog ili nacionalnog. O globalnom je suverenitetu uopće teško govoriti jer bi se on odnosio na cjelinu Zemlje, pa bi nelogično bilo reći da Zemlja ima energetska, politički ili ekonomski suverenitet, odnosno da je neovisna u Sunčevu sustavu. Zato se taj aspekt analize odnosa baštine i suvereniteta može analizirati na nacionalnoj razini promatranja tih dvaju fenomena, a za to su važni politički i kulturni suverenitet.

U ovom diskursu iznijet ćemo tri teze za raspravu:

(a) *Politički suverenitet* jamči kulturni suverenitet. Kulturni identitet pretpostavka je političkog suvereniteta. Suverenost neke države (u kontekstu odnosa prema baštini) nerazumljiva je bez kulturnog identiteta, odnosno raspoznatljivosti od kulturnih identiteta drugih država. Konstituiranje nacija, poglavito nacija kao država, imalo je za pretpostavku nastanak kulture koja je naciji i državi omogućavala identitet u nekom povijesnom vremenu. Država je svojom suverenostiću jamčila kulturni suverenitet - očuvanje baštine i njezinu produkciju. Suverena je država ona s političkim subjektivitetom, odnosno političkim suverenitetom, stoga politički suverenitet jamči kulturni suverenitet i nacionalni identitet. To se odnosi i na kulturne različitosti unutar nacionalne države.

(b) *Sociokulturni identitet* moguć je i bez političkog suvereniteta. Pretpostavka ove teze šire je razumijevanje sociokulturnog identiteta, odnosno razumijevanje sociokulturnog identiteta u subjektivističkom smislu kao osjećaja pripadnosti nekim obilježjima socijalnog ili teritorijalnog značenja. Primjerice osjećaj pripadnosti lokalnoj tradiciji, vjeri, naciji i slično (Cifrić, Trako Poljak, Klasnić, 2013.:36).

(c) *Kulturni suverenitet* prihvaćanje je *odgovornosti* za sudbinu baštine kao bitne povijesne odrednice neke socijalne (etničke) skupine. Odgovornost je aspekt suvereniteta pa je odgovornost za baštinu aspekt kulturnog suvereniteta, a znači da ona ima i pravo na korištenje, obvezu na stvaranje baštine i dužnost u njezinoj zaštiti. Zato je veoma važno da se na lokalnim razinama razvija odgovornost za kulturnu i prirodnu baštinu.

Pitanje je postoji li globalni kulturni suverenitet. Odgovornost za globalni kulturni suverenitet stvara se na svjetskoj razini *u procesu* zaštite kulturno vrijednih dobara (UNESCO – zaštita prirodnih i kulturnih dobara).

Suverenitet jamči reprezentaciju kolektiva i samovrijednosti njegove baštine (primjerice, Izraelci su tijekom babilonskog sužanjstva održali svoj sociokulturni identitet očuvanjem i praksom baštinjenja nekih religijskih vrijednosti. Drugi primjer su današnje suverene države koje reprezentiraju vrijednosti kulturne baštine u sklopu koje su dijelovi priznati kao globalna kulturna ili prirodna dobra, poput povijesnih jezgara nekih gradova, prirodnih ljepota itd.).

Kako tumačiti odnos prema prirodnoj i kulturnoj baštini u slučaju gubljenja suvereniteta, odnosno nakon prihvaćanja pravila neke šire asocijacije? Takav primjer može biti Europska Unija, koja preuzima neke aspekte suverenosti hrvatske države i nameće neka svoja pravila kao obvezna ili kao preporuke. Odricanje dijela (političkog) suvereniteta ne mora značiti i nije nužno i odricanje od kulturne i prirodne baštine. No, obveza je uređivanja odnosa države prema toj baštini (rješavanje otpada, energetske certifikati, uređenje ribolova na moru itd.). Kad je riječ o lokalnom ribarenju, tada je sasvim svrsishodan odgovor Europskoj Uniji proglašavanje prava lokalnog ribarenja kulturnim dobrom i njegova zaštita, s obzirom na to da ribarenje uključuje dugu tradiciju od običaja do načina života. "Mali narodi" ali s velikom kulturnom tradicijom ne bi smjeli dopustiti kulturne restrikcije i uništavanje kulturne baštine uniformiranjem nekih procesa u Europskoj Uniji.

5. Baština i susjedi

5. 1. Globalna baština – globalno susjedstvo

Živimo u globalnom (globaliziranom) društvu. Danas društva, odnosno kulture žive u *globalnom susjedstvu*. To znači da se dio vrijedne baštine zapravo globalizira, postaje stečevina svih koje okružuje globalno društvo. U konkretnom smislu, globaliziranjem baštine dio baštine jednih naroda postaje dio kumulativne

baštine drugih naroda, odnosno dio baštine čovječanstva. Pa ipak, dio te baštine nije na raspolaganju (korištenju) svima. Primjerice, dio globalne povijesne baštine pojedinih kultura postao je tijekom kolonijalne vladavine vlasništvo razvijenih država. Bilo bi logično da se ti spomenici kulture vrte u prostore gdje su nastali, otkriveni i na njihova povijesna mjesta. Općenito možemo ustvrditi da je tijekom kolonijalne vladavine došlo do “skalpiranja kultura” (Cifrić, 2013.:336-337).

Globalna zajednička dobra podložna su međunarodnim interesima. Dostupnost je omogućena tržišnom kompeticijom ili interesima moći pojedinih država i međunarodnih korporacija. Za promjenu uvjeta korištenja globalne prirodne i kulturne baštine potrebna je mnogo veća kooperacija na globalnoj razini.

Nerazmjernost moći u svijetu (ekonomska, financijska, tehnološka, politička, promidžbena i dr.) može ugroziti prirodnu baštinu zbog njezine ekonomske vrijednosti kojom se vrijednost prirode procjenjuje kao vrijednost “kapitalizirane prirode” - onako kako je moguća najveća ekonomska korist.

5.2. Susjedska baština – lokalno susjedstvo

Jednako se može reći da živimo i u “lokalnom” susjedstvu. Utjecajem globalnog a onda i lokalnog susjedstva na baštinu jedne zemlje nastaju kumulativni kulturni učinci. Kulturni utjecaji obogaćuju *autohtone* nacionalne kulture i stvaraju *kumulativnu baštinu* neke nacionalne zajednice (društva). To je vidljivo, primjerice, u običajima, jeziku, graditeljstvu. Prihvatanjem materijalne i nematerijalne kulture: tehnologija, nazivlja, folkloristike itd., povećava se kumulativna baština i svjedoči o procesima međusobnog utjecaja. S druge strane, utjecaj i prihvatanje globalnog zajedničkog (prirodnog) naslijeđa čovječanstva razvija svijest o jednom planetu i *jedinstvenoj kulturi* homo sapiensa kao uvjetu ljudskog stvaranja i općenito kolektivnog života.

6. Očuvanje baštine

Očuvanje baštine znači istodobno pravo njezina korištenja i obvezu zaštite. Tako se autohtono i kumulativno naslijeđe kontinuirano prenosi na nasljedne generacije s jednakom obvezom, pravom i dužnosti prema njima. To je ljudski zadatak kao zadatak svih kultura. Ako je riječ o očuvanju prirodne i kulturne baštine, ona se može provoditi na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini. Načini očuvanja su raznoliki: fizičko, pravno (domaći zakoni i međunarodni ugovori), obrazovanje, znanstvena istraživanja itd. Očuvanje baštine nije zadatak muzeja, nego općenito neke kulture.

7. ZAKLJUČNO

Naslov ovog rada otvara aktualno pitanje: kako čuvamo, upotrebljavamo i stvaramo globalnu a onda i lokalnu i nacionalnu baštinu? Odgovor na to pitanje utemeljen je na trima aksiomima: treba se njom koristiti jer je *za nas*; treba ju čuvati jer je i *za druge*; i treba ju stvarati jer je i *za buduće* generacije.

Odgovor na pitanja smisla očuvanja baštine zapravo je odgovor na pitanje *tko smo mi* u prošlosti sadašnjosti i budućnosti, jer svjedoči o našem identitetu. Ona je *vremenitost identiteta*. *Baština pripada nama i mi njoj*, bez obzira na to o kojoj se razini (lokalna, nacionalna ili globalna) radilo. Razine odnosa prema baštini označavaju razine naše svijesti o samovrijednosti identiteta: globalnog, nacionalnog i lokalnog.

Držimo da ne postoje: (a) jedna globalna kulturna tradicija ni (b) jedan sociokulturni identitet. Identiteti su definirani “kulturom zidova” (prije se radilo o: zidu kulture) i još uvijek ne postoji (c) globalno “mi”. Čovječanstvo je konstrukcija različitosti povijesnih linija, stupnjeva tehnološke razvijenosti i sustava vrijednosti. Konačno, ne postoji jednakost (ravnopravnost) u korištenju i stvaranju prirodne i kulturne baštine, odnosno neisključenost i nerivalitet jer postoji razvijeni i nerazvijeni svijet.

Za očuvanje prirodne i kulturne baštine potrebna je paradigma na načelima: *vrijednost zajedničkog prirodnog naslijeđa* i *vrijednost kulturne raznolikosti*. Treba ju stalno aktualizirati i stvarati. Jedino mi sami možemo očuvati prirodnu i kulturnu baštinu. Baštinu treba štiti i čuvati *od drugih*, a posebice *od nas samih*. To vrijedi za lokalnu, nacionalnu i danas naročito globalnu prirodnu baštinu.

Literatura

1. Cifrić, I. (2008.): *Relacijski identiteti. Prilozi istraživanju identiteta hrvatskog društva*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
2. Cifrić, I./Trako Poljak, T./Klasnić, K. (2013.): *Hrvatski identitet u promjeni? Relacijski identiteti 2*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
3. Cifrić, I. (2013.): *Leksikon socijalne ekologije*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Diamond, J. (2005.): *Kolaps. Warum Gesellschaften überleben oder untergehen?* Frankfurt: Fischer.
5. Kaul, I./Grunberg, I./Stern, M. A. /ur./ (1999.): *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*. New York; Oxford: Oxford University Press.
6. Simonis, U. E. (2012.): Gedanken zum Ruf nach einer globalen “ökologischen Wende” (*diskussions paper*). Berlin: Wissenschaft Zentrum Berlin.
7. Rifkin, J. (2005.): *Doba pristupa*. Zagreb: Alt F-4 Bulaja naklada

Ivan Cifrić and Tijana Trako Poljak

UDC: 930.85

316.7

Original scientific paper

THE COMMON HERITAGE OF HUMANKIND – PROTECTION; MANAGEMENT AND CREATION

Abstract: *The paper relies on the thesis that heritage is a common good of a local community, society or humankind, and that it therefore deserves our common concern. There are two types of heritage: local (national) and global (world). Individuals and communities should protect, use and manage the heritage reasonably. Generally, there are natural and cultural (created) heritages. There are typologies which divide the common good into three main categories: (1) natural global commons – for example, climate, ozone layer; (2) human-made global – scientific facts, norms, transnational structures (internet); (3) global policy outcomes – for example, peace, stability, financial stability, health, equality, justice, etc. In the past, the heritage was primarily limited to local communities while today we must also examine it in the context of global communities. Globalization has led to us sharing our heritage with other communities and vice versa. Heritage thus becomes an object of common interest among local communities, societies and international communities, who thus share issues connected with their common heritage: protection, management and accessibility. Rural societies have collectively protected their inherited common good and have used and managed them according to traditional norms and regulations (rules - statutes). The global common good is subject to international interests and relations which makes international cooperation (international contracts) crucial. Considering different levels of (technological) development, global heritage increasingly becomes a limited good, subject to exploitation, to everyone's and no one's good, and used by the most developed countries. Heritage as a common good should be led by the principles of non-exclusion (accessibility) and non-rivalism (competition).*

Keywords: *heritage, common heritage of humankind, global common goods, human-made*